

سر مقاله

دکتر علیرضا مرندي، نامی جاودانه در تاريخ بهداشت کشور

با خاتمه یافتن دوره وزارت آقای دکتر علیرضا مرندي و برای تاکید بر این سنت حسنه - که از خدمات افراد شایسته در جمهوری اسلامی باید به بهترین نحو ممکن تقدیر شود - هیأت تحریریه مجله دانشکده پزشکی را بر آن داشت که سخن آغازین این شماره را به آقای دکتر علیرضا مرندي، وزیر اسبق بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و خدمات ارزنده‌ای که وی طی ۵ سال وزارت خود به آنها دست یازید اختصاص دهد. ایشان که دارای تخصص کودکان و فوق تخصص نوزادان می‌باشد، دانشیار گروه کودکان دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی است. دکتر مرندي در زمان وزارت برادر دکتر منافی به‌عنوان معاون وزیر در امور بهداشتی منشاء خدمات مهمی بود و برنامه‌های موثر بهداشتی - نظیر بهبود و گسترش شبکه‌های بهداشتی - درمانی و مایه‌کوبی - از آن زمان پایه‌ریزی شد و سپس در طول ۵ سال تصدی این وزارت، به بالاترین حد خود رسید. خدمات ایشان، بویژه در زمینه‌های ارتقای سطح بهداشت کشور، کوشش در بنیاد نهادن و استحکام وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و افزایش کمیت آموزش پزشکی حائز اهمیت فراوان است. چکیده این فعالیتها در زیر آمده است:

ارتقای سطح بهداشت. بی‌شبهه، ارتقای سطح بهداشت ارزنده‌ترین خدمتی است که این برادر بزرگوار به مملکت ما کرد. کارکنان با سابقه در امر بهداشت کشور معتقدند که شور و علاقه‌ای که دکتر مرندي در این راستا از خود بروز داد در کمتر دوره‌ای دیده شده است. همراه بودن این دوران با مشکلات بهداشتی - درمانی ناشی از جنگ تحمیلی، کمبود امکانات، جابجایی جمعیت در داخل کشور، مهاجرت پناهندگان از دو کشور افغانستان و عراق به داخل خاک ایران و بالاخره تشکیل وزارتخانه جدید، اهمیت پیشرفت سریع و حیرت‌انگیز کشور در امر بهداشت را دو چندان می‌کند.

در دو سال اخیر سران بهداشتی دنیا مانند مدیرکل سازمان جهانی بهداشت، مدیرکل یونیسف، مدیر منطقه شرق مدیترانه در سازمان جهانی بهداشت، مدیر یونیسف در شرق مدیترانه و شمال آفریقا و بالاخره اخیراً مدیر اجرایی صندوق سازمان ملل در فعالیتهای جمعیتی و همچنین دهها کارشناس بهداشتی که از کشور ما بازدید کردند، همگی معترف بودند که آنچه طی سالهای اخیر، جهت پیشبرد امر بهداشت در ایران انجام شده حیرت‌انگیز است؛ و تا کارشناسان به ایران مسافرت نکنند و از نزدیک شاهد فعالیتهای انجام شده نباشند عظمت کار را باور نخواهند کرد. در زیر به خلاصه‌ای از فعالیتهای بهداشتی زمان وزارت دکتر مرندي اشاره می‌شود:

(۱) گسترش کمی و کیفی شبکه‌های بهداشتی درمانی کشور. آنان که با نظام ارائه خدمات بهداشتی - درمانی کشور آشنا هستند می‌دانند که اجرای این نظام در محدوده خدمات پیشگیری و درمان سرپایی - شامل خانه‌های بهداشت و مراکز بهداشتی - درمانی روستایی در روستاها، مراکز بهداشتی - درمانی شهری و مراکز بهداشت شهرستان و استان - در شهرها می‌باشد.

از سال ۱۳۶۴ با حمایت بی‌دریغ مجلس شورای اسلامی با اختصاص سالیانه ۲۵۰ تا ۳۰۰ میلیون تومان طرح گسترش شبکه‌های بهداشتی - درمانی کشور، ابتدا در یک شهرستان به‌عنوان شبکه نمونه و آنگاه در سالهای بعد در کلیه شهرستانها شروع شد. از آن سال تاکنون همه ساله دهها آموزشگاه بهورزی، صدها خانه بهداشت و دهها مرکز بهداشتی - درمانی به مجموعه واحدهای شبکه اضافه شد. مراکز بهداشت شهرستان و استان، که کار نظارت، ارزشیابی و تدارک سیستم را به عهده دارند، شکل گرفتند؛ به‌طوری که، در حال حاضر ۸۴۰۰ خانه بهداشت با ۱۶۰۰ مرکز بهداشتی - درمانی روستایی، حدود ۷۰ درصد روستانشینان کشور را تحت پوشش کامل خدمات پیشگیری و بهداشتی - از قبیل مایه‌کوبی، مراقبت مادران، تنظیم خانواده، مراقبت کودکان، ثبت وقایع تولد و مرگ، مبارزه با بیماریهای اسهالی، خدمات درمانی اولیه، بهداشت محیط، آموزش بهداشت، تغذیه و درمانهای سرپایی - دارند.

(۲) اجرای برنامه E.P.I (مایه‌کوبی گسترده علیه بیماری: سل، دیفتری، کزاز، سیاه‌سرفه، پولیومیلیت و سرخک). در سال ۱۳۶۳ مایه‌کوبی هریک از ۶ بیماری فوق حدود ۲۵ درصد را تحت پوشش داشت. اجرای برنامه E.P.I، که همراه با آموزش کلیه کارکنان مبارزه با بیماریها، فراهم آوردن زنجیره سرد، تهیه واکسن در داخل و خارج کشور و ارزشیابیهای مکرر بود، موجب گردید که پوشش مایه‌کوبی به حدود ۹۰ درصد افزایش یابد. اجرای این برنامه و دیگر برنامه‌ها موجب گردید تا میزان مرگ در اثر بیماریهای عفونی، که در سال ۱۳۶۳ برابر ۴۰ در ده هزار کودک زیر ۵ سال بود، به ۲۶ نفر کاهش یابد، و این به مفهوم نجات

جان ۱۴۰۰۰ کودک در سال می باشد، که اضافه بر آن از نقص عضو همین تعداد کودک نیز جلوگیری به عمل آمده است.

۳) اجرای برنامه مبارزه با بیماریهای اسهالی. این برنامه از طریق تشکیل سمینارهای علمی، ایجاد مراکز مایع درمانی خوراکی، آموزش بهروزان و کارکنان بهداشت خانواده، تدارک وسیع پودر ORS و بالاخره منظور کردن آن در برنامه بسیج سلامت کودکان در سراسر ایران انجام شد. اجرای این برنامه موجب گردید تا میزان مرگ و میر در اثر بیماریهای اسهالی در کودکان زیر ۵ سال از ۳۸ در ده هزار در سال ۱۳۶۳ به ۱۷ کودک در سال ۱۳۶۷ کاهش یابد که خود به این معنی است که در سال، ۲۱۰۰۰ کودک زیر ۵ سال از مرگ نجات یافته اند (گفتنی است که مینا جمعیت فعلی می باشد).

۴) طرح بسیج سلامت کودکان. این طرح در ۳ نوبت و با فواصل ۱/۵ ماه در سال ۱۳۶۷ به اجرا درآمد. طرح بر چهار فعالیت بهداشتی - یعنی مایه کوبی، تغذیه کودک با شیر مادر، استفاده از غذای کمکی مناسب در تغذیه کودک و بالاخره استفاده از O.R.S در درمان اسهال کودکان تاکید داشت. این برنامه علاوه بر گسترش پوشش مایه کوبی و استفاده از O.R.S، در رابطه با تغذیه کودکان با شیر مادر و استفاده بجا از غذاهای کمکی اطلاعات ارزنده ای در اختیار مادران نهاد. مشروح دستاوردهای طرح بسیج در مجله دارو و درمان منتشر خواهد شد. اجرای این برنامه موجب گسترش مشارکت مردم در برنامه های بهداشتی و هماهنگی بین بخشی گردید.

۵) استقرار نظام آماری مناسب در خانه های بهداشت. ثبت دقیق اطلاعات در خانه های بهداشت در سه محل پرونده های خانوار، دفاتر پیگیری زیج حیاتی از پدیده هایی است که هر بیننده ای را به شوق می آورد. این اطلاعات به نحوی است که به آسانی می توان بر کار بهروزان نظارت کرد و شاخصهای بهداشتی منطقه تحت پوشش را محاسبه نمود؛ علاوه بر آن، منبع عظیمی برای نوشتن مقاله های علمی و پایان نامه های تحصیلی می باشد.

۶) انجام تحقیقات مکرر در سطح مملکت و استان. این تحقیقات به منظور ارزشیابی برنامه های در دست اجرا، برنامه ریزی فعالیت های آینده و اطلاع از وضعیت بهداشت کشور انجام گردید. انجام سه بررسی در سطح مملکتی برای یافتن شاخصهای بهداشتی کشور، بررسی های مکرر برای یافتن میزان پوشش مایه کوبی، تحقیقات مربوط به آگهی، بینش و عمل مادران در مورد کودکان مبتلا به اسهال و بالاخره پژوهشهای انجام یافته - قبل و بعد از بسیج نمونه ای - از زمره این تحقیقات می باشد. در اواخر خدمت دکتر مرندي طرح تحقیقاتی بررسی، آگاهی، بینش و عمل زنان ۱۵ - ۴۹ ساله شوهردار، نسبت به برنامه تنظیم خانواده، آماده گردید که هم اینک در دست اجرا می باشد.

۷) مقدمه ایجاد نگرش اجتماعی در دانشکده های پزشکی کشور و تقویت بخشهای پزشکی اجتماعی. این هدف از طریق برگزاری کارگاهها، نقش دانشگاهها در مراقبتهای اولیه بهداشتی در ۷ دانشگاه بزرگ کشور، تقویت و ایجاد بخشهای پزشکی اجتماعی، تدوین برنامه عملی کارآموزی و کارورزی دانشجویان دانشکده پزشکی در شبکه های بهداشتی درمانی کشور و تشکیل شورای نگرش اجتماعی، پیگیری شد که هم اکنون این برنامه بنیادی و اساسی با همت خود ایشان دنبال می شود.

فعالیت های فوق موجب گردید تا رتبه ایران از نظر میزان مرگ کودکان زیر یک سال که در نشریه های سازمان ملل تا سال ۱۳۶۵ با حدود ۱۰۰ در هزار تولد زنده جزو کشورهای با مرگ بالا محسوب می شد، با رسیدن به عدد ۶۱ در هزار تولد زنده (برابر آخرین نشریه یونیسف) به گروه کشورهای با مرگ متوسط انتقال یابد. نکته مهم اینکه برابر بررسی که در فروردین ماه سال جاری انجام شده، میزان مرگ کودکان زیر یک سال کشور ما حدود ۴۵ در هزار برآورد شده است.

به این ترتیب، اجرای برنامه های بهداشتی فوق موجب گردیده است تا - بر مبنای جمعیت فعلی کشور - تعداد مرگ کودکان زیر یک سال از ۲۰۰۰۰۰ در سال به ۹۰۰۰۰۰ کاهش یابد. در نتیجه هر سال از مرگ ۱۱۰۰۰۰۰ کودک زیر یک سال و همچنین از نقص عضو همین تعداد کودک جلوگیری شده است؛ لیکن باید به این نکته توجه داشته باشیم که اگر همین راه را ادامه دهیم با اجرای چند برنامه دیگر - بخصوص تنظیم خانواده، مبارزه با بیماریهای حاد تنفسی، مبارزه وسیع تر با بیماریهای اسهالی و تغذیه صحیح کودکان و مادران - می توانیم میزان مرگ کودکان زیر یک سال مملکت خودمان را تا نصف تعداد موجود تقلیل دهیم و به حدود ۲۰ در هزار برسانیم و به این ترتیب با جمعیت فعلی، سالانه تنها شاهد مرگ ۴۰۰۰۰ کودک زیر یک سال خواهیم بود.

افزایش کمیت آموزش پزشکی. در زمان وزارت دکتر علیرضا مرندي نهایتاً طرح تاسیس وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی که از سال ۱۳۶۰ توسط کمیته پزشکی ستاد انقلاب فرهنگی ارائه شده بود، توسط مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید و پایه های خودکفایی مملکت از نظر نیروی انسانی پزشکی ریخته شد. تعداد پزشکان در شروع وزارت ایشان ۱۳۵۰۰ و در خاتمه این دوره ۱۶۵۰۰ نفر بود، ولی، با توجه به افزایش چشمگیر دانشجویان پزشکی - از سال ۶۴ به بعد - پیش بینی می شود دانشجویانی که تا

سالجاری وارد دانشگاهها شده و تا ۶ سال دیگر فارغالتحصیل می شوند در سال ۷۴ تعداد پزشکان بالغ بر ۳۱۰۰۰ نفر خواهند شد. به این ترتیب کوششهای دست اندرکاران سبب شده است که ظرف ۶ سال آینده تعداد پزشکان دو برابر شود. تعداد دندانپزشکان کشور در شروع تصدی وزارت دکتر مرندي ۲۵۳۰ نفر بود، حال آنکه با افزایش تعداد دانشجویان تا سال ۷۴ نزدیک به ۴۸۰۰ نفر خواهند شد. همین افزایش در تعداد داروسازان مملکت بیچشم می خورد. تعداد داروسازان در سال ۱۳۶۵، ۲۵۰۰ نفر بود که در سال ۱۳۷۴ به ۴۵۰۰ نفر بالغ خواهد شد. همین افزایش در رده های مختلف پرستاری، مامایی، بهداشت، تغذیه و پیراپزشکی دیده می شود. اگرچه توجه به کیفیت آموزش رشته های گروه پزشکی حائز اهمیت خاصی است و دانشگاه های کشور می بایست در این جهت گامهای موثری بردارند ولی با رفع مشکل کمبود نیروی انسانی و توجه بیشتر به کیفیت، امید می رود که نیازهای بهداشتی - درمانی مملکت به بهترین نحو برآورده گردد.

باید اذعان نمود که به علت محدودیتهای ناشی از جنگ؛ دخالت سایر دواير و ارگانها در امور درمان؛ تنگناهای ناشی از کمبود بودجه های ریالی و ارزی؛ ضعف مدیریتها و سایر عوامل، امور مربوط به دارو درمان، امور دانشجویی، تجهیزات دانشگاهی و بیمارستانها و مسائل رفاهی اعضای هیات علمی و دیگر کارکنان در وضعیت مطلوب نبوده است، ولی خدمات ایثارگران دکتر مرندي در جهت ارتقای سطح بهداشت کشور و خودکفایی نیروی انسانی پزشکی آنچنان بارز و درخشنده می باشد که نام ایشان را در تاریخ بهداشت کشور جاودانه نموده است.

هیات تحریریه وظیفه خود می داند که از همکاری برادر گرامی جناب دکتر حسین ملک افزلی استاد دانشگاه تهران در تهیه این مقاله و نیز خدمات ارزنده ایشان در برنامه ریزی و اجرای برنامه های بهداشتی و آموزشی پزشکی کشور صمیمانه سپاسگزاری نماید.